

226

הדואר

תרבות, ספרות, והגות יהודית

מלחמת ששת הימים מזווית אישית

מאת איזה פרליס

רק בעיות לאומיות, התובעות הכרעה, אלא גם פכים קטנים של יחסים אישיים, אמביציות מתנגשות, קנאה ושנאה — כל המכונה חולשת בשר ודם. שלמה גורדווינסקי כתב, שאותו יצר לב האדם מצוי בכל מקום. אולם, בארץ-ענק, כמו אמריקה, יש די מירווח לפורקנו ואילו בישראל המזערית, הכל רוחח בסיר לחץ דחוס. (דברים מזכרון, לא ציטוט מילולי).

המחבר נדרש ל"מלחמות היהודים", שהיו בעיקר אישיות, אבל השפיעו לרעה על העניין הכללי. "חמיד מבחון נראו לי הדברים אחרת... משום מה היה נדמה לי חמיד שמעבר ליצרים האישיים העזים, מעבר לפוליטיקה הפנימית, לתככים, למזימות, קיים העניין הלאומי קיימת מדינת ישראל". ולהלן: "מסתבר שלאמביציות של אנשים אין גבול וככל שהאמביציות גדולות יותר כך כנראה גדולים הסיכונים". כמדינות ותיקות ומבוססות קיימת מערכת "כלמים ואיוונים", מסורת פארלמנטרית, אירגון של עובדי מדינה קבועים Civil Service וכו', אף סכנה קיומית אינה מרחפת מעליהן. חילוף הדברים במדינת ישראל.

הפרק הראשון, הדן כפריצת מלחמת יום הכיפורים, הוא כבחינת אפילוג, שהוקדם בסדר כרונולוגי, מעין אחרית המאפילה על הראשית. עיקרו של פרק זה הוא תיאור ההפתעה, שהופתעו ראשי המדינה והצבא, שלא העלו על הדעת אפשרות של מלחמה קרובה. דווקא ראש הממשלה, גולדה מאיר, שלא היה לה מושג בעניינים צבאיים, חששה אינטואיטיבית, אך לא העזה לערער על דעת מומחים. משהתברר המצב, ביקש הרמטכ"ל, דוד אלעזר, רשות להנחית מכה מקדימה של חיל האוויר. האישור לא ניתן

החיות הרבה של התיאור המרתק, המעורר מתחרב בקורא, אפילו יודע הוא מראש "מה יקרה".

לכאורה, מה להדיוט (במקרה דגן: כותבת הטורים האלה) ולנושאים בטחוניים? אכן, הספר יזכה בוודאי להערכה מקצועית, אבל דומה, שהוא מיודע גם לקהל הרחב של הדיוטות. מה גם שבישראל, כל אדם (מלבד המשתמטים במסווה של דת), הוא חייל או הורה לחייל. לגבי הדור הצעיר, שנולד וגדל אחרי שנת 1967 זהו שיעור בהיסטוריה, ואילו הקשישים חווים כאן מחדש את חוויות המחנה והפורקן, שעברו עליהם לפני עשרים שנה. בספר ניתן לנו להציץ מאחורי הקלעים וללמוד איך נתקבלו ההחלטות, שאת תוצאותיהן חזינו מבשרנו.

בספרה "מצעד האיוולת" מזהירה ההיסטוריונית, ברברה טוכמן, מפני חכמה לאחר המעשה. אכן, ההיסטוריון משקיף על העבר, כשהשתלשלות המאורעות גלוייה לפניו, ואף על פי כן אין הסכמה גם בין המקצוענים כאשר למסקנות שיש להסיק. הפוליטיקאים פועלים בלחץ ההווה, מבלי לדעת מה יילד יום המחרת. החלטותיהם הן לרוב פרי מקבילית הכוחות, הלוחצים מכיוונים שונים ובעוצמות שונות. יתרונו של הספר שלפנינו, שהוא מחזירנו אל רגע ההווה, אל הלכטים, הגישושים באפילה, התנודות במצבי רוח של הציבור והיחידים, אל כל האנדרלמוסיה הרוטטת, שהסטוריוני העתיד "יגהצו" אותה, יישרו ויחליקו בסדר הגיוני.

מבלי להיכנס לסוגיה הבלתי-פתורה של מקום האישיות בעשיית היסטוריה, מציג המחבר את ה"מיקרו" וה"מאקרו" שלה: לא

איתן הבר: היום תפרוץ מלחמה; זכרונותיו של תת-אלוף ישראל ליאור, המזכיר הצבאי של ראשי הממשלה לוי אשכול וגולדה מאיר. הוצאת עידנים / ספרי ידיעות אחרונות. תשמ"ח/1987

מים רבים זרמו בירדן ורכות דובר ונכתב על מלחמת ששת הימים, וההתרחשויות לפנייה ולאחריה, "זהים איננו מלא" כדברי קהלת. כעת נוסף לנו ספר מיוחד כמינו, המאיר תקופה רבת-תהפוכות זו, מנקודת ראות של עד ראייה ושמיעה, הלוא הוא תת-אלוף ישראל ליאור (1921-1981), מזכיר הצבאי של ראשי ממשלת ישראל, לוי אשכול וגולדה מאיר. ליאור פרש מתפקידו עם מינויו של יצחק רבין לראש ממשלה (1974) ומאז הפצירו בו ידידיו, שיעלה על הכתב זכרונות השנים הגדולות, בהן היה מצוי ב"עין הסערה". תחילה סירב ורק ב-1979 החל באיסוף ועיבוד החומר, אבל מותו בטרם עת מהתקף לב קטע את הכתיבה בראשיתה.

יידו של המנוח, איתן הבר, נחלץ להמשיך במלאכה ואכן הוא היה האיש המתאים. הבר, הפרשן הצבאי של העתון "ידיעות אחרונות", וכעת עוזרו של שר הבטחון, יצחק רבין, הוא מחברם או עורכם של שורת פירסומים בענייני בטחון. הנושא נהיר לו והוא גם מכיר מקרוב את "גיבורי העלילה". בספר שלפנינו השתמש ביומנים, הקלטות ומסמכים, שהספיק ליאור להכין לאחר התלבטות, החליט הבר לכתוב בגוף ראשון, מתוך הזדהות עם חוויותיו ורגשותיו של יידו. "העובדות הן של ישראל ליאור - הסגנון, הניסוח, הוא שלי בלבד". מכאן

מחשש לתגובה פוליטית, אם ישראל חואשם כמתחילה במלחמה. הסתבר שאי-אפשר לחזור על אותו "תרגיל", שהצליח במלחמת ששת הימים.

מכאן עובר המחבר לנושא העיקרי, אף מציג את הדמות המובילה, הלוא הוא לוי אשכול ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל. אשכול, אוהב האדם ואוהב החיים, יהודי חכם, עממי, כעל חוש הומור מלבב, (תכונה נדירה בנוף הפוליטי שלנו) — לא היה "גזור", לפי מידות הגיבור הטראגי. הטראגדיה נכפתה עליו מבחוץ, הן בשל מצבה האובייקטיבי של ישראל והן בשל "מלחמות היהודים" נגדו.

"מלחמות" אלה, ביחוד זו של בן-גוריון, נגד חברו ויורשו, ידועות ומפורסמות. ברם, למזכיר הצבאי, הראשי ואף חייב, במקרה הצורך, להעיר את ראש הממשלה, אפילו באישון לילה — גישה קרובה ואינטימית אל האיש, שהוא נמצא במחיצתו. בעיני תחילת אלוף ליאור, משתקפת איפוא הדמות הדרויה של אדם קשיש וחולה לב, שמעמסה כבדה של עמל, מתח ואחריות רובצת על כתפיו, והוא נושא בה במסירות, בכל מאוודו. במקום לקבל מעמיתו סיוע ועידוד, חש אשכול ש"אורכים לו בפינה", אבל הפנים את כאבו והוסיף לתפקד בתנאים אכזריים אלה.

אשכול לא התיימר להיות מומחה צבאי; מתוך נסיון שנים רבות התמצא בסוגיות כלכלה. הוא "טען שביטחון אינו רק טנקים ומטוסים, זה גם חינוך וכלכלה יציבה ואי אפשר להפריד בין הדברים. מדינה עם כלכלה חלשה תהיה גם מדינה עם צבא חלש". דברים כדרכנות.

בעניינים צבאיים נשען ראש הממשלה על מפקדים מנוסים ומוכשרים, כמו יצחק רבין, שעליו הוטל להכין את הצבא למלחמה, זו המכונה לאחר המעשה "מלחמת ששת הימים". אולם, בן גוריון לא חדל מלהתריע על "מחדל בטחוני", מבלי לפרש מה טיבו של מחדל זה. "בן גוריון הטיל אימים על סביבתו ועל אלה שנועצו בו איך לצאת מן המצב המסובך". קיטרוג זה חתר תחת אמינותו של אשכול בדעת הקהל הישראלית, ומי יודע אם גם עבדול נאצר לא התעודד מדברי בן גוריון. בטרם החליט להזיז את צבאו לתוך סיני? מכל מקום אל לנו לשפוט כחכמים לאחר המעשה. המוני העם חרדו מפני מלחמה קשה, כשבראשם אדם פשרן, הססן, "אורח" ולא איש צבא, כפי שתואר אשכול על ידי יריביו.

זהו הרקע להדחת אשכול מכהונתו כשר

לוי אשכול

מלחמת ששת הימים לא התנהלה לפי תכנית קבועה מראש לכיבוש הגדה המערבית, רמת הגולן וכו'. לאחר מעשה התעוררה מיד בעיית השטחים הכבושים, המלווה את ישראל עד היום. בעניין זה היה לוי אשכול מתון וזהיר וראה את הנולד. הוא ידע שהמוני הערבים החיים בשטחים אלה, יוסיפו בריאות למדינת ישראל. מה גם שמיד לאחר החלו פעולות המחבלים. בספר, תיאור נוגה של ימיו האחרונים של לוי אשכול, האיש היגע ושבע מרורים, חולה אנוש, סחב עד יומו האחרון את עגלתה הכבדה של המדינה. "ההיסטוריה תשפוט את לוי בן דבורה אשכול, ואין לי ספק שהיא תאיר אליו פניה".

הביטחון אירוע זה מכונה "הפיכה ללא שפיכות דמים", פוטש בלע"ז. "ההפיכה" על כל שלביה, מתוארת בפרוטרוט מזווית-ראייה קרובה, החושפת מהלכים, תכסיסים, לחצים, לבטים, רגשות אישיים וכיוצא באלה.

זו דוגמא מאלפת של המלחמה הפרטית של שאפתן, שרצה "לעשות היסטוריה ולהיכנס להיסטוריה", הכרוכה במלחמת-עם על הישרדותו. עוד בטרם נפל הפור בא עזר וייצמן לראש הממשלה בזעקה מרה: "אשכול תן פקודה וצה"ל ייצא למלחמה. למה לך משה דיין? מי צריך את יגאל אלון? יש לנו צבא חזק והוא רק ממתיך לפקודה שלך. תן לנו פקודה לצאת למלחמה ואנחנו ננצח. אנחנו ננצח ואתה תהיה ראש ממשלת הנצחון". אולם במציאות יש להתחשב גם באימפונדרביליה, כמו מצב-רוח האומה ומוראל הצבא. למען האמת ההיסטורית, יש להודות (והמחבר אכן מודה בכך), שמינוי דיין לשר הביטחון, העלה את מוראל העם והצבא, ולוא גם מטעמים מוטעים. לאחר הנצחון רטן אשכול כמר נפשו: "דיין בא דקה לפני ההצגה והוא טוען שהכמאי והשחקנים היו כושלים, אולם התיאטרון היה מלוכלך וקהל הצופים היה גרוע". דיין "גנב את ההצגה", "גנב את התהילה" והפך לאליל העם. נמזים של היסטוריה שנקמה בו כיום הכיפורים. אבל מדוע נענש עם ישראל? העם נענש על אמונתו העיוורת באילי-שווא.

מלחמת ששת הימים לא התנהלה לפי תכנית קבועה מראש לכיבוש הגדה המערבית, רמת הגולן וכו'. לאחר המעשה התעוררה מיד בעיית השטחים הכבושים, המלווה את ישראל עד היום. בעניין זה היה אשכול מתון וזהיר וראה את הנולד. הוא ידע, שהמוני הערבים, החיים בשטחים אלה, לא יוסיפו בריאות למדינת ישראל. מה גם שמיד לאחר הנצחון החלו פעולות המחבלים, והרי סיכומו של המחבר: "דברים שאמר אשכול על "רצועת עזה שתקועה לנו כעצם בגרון", יפים גם לגבי הגדה המערבית, שהיא היום יהודה, שומרון וחבל עזה. העצם עדיין בגרון".

בסיום — תיאור נוגה של ימיו האחרונים של אשכול, האיש היגע ושבע מרורים, חולה אנוש, סחב עד יומו האחרון את עגלתה הכבדה של המדינה. "ההיסטוריה תשפוט את לוי בן דבורה אשכול, ואין לי ספק שהיא תאיר אליו פניה. ימי כהונתו כראש ממשלה היו ימים קשים — אך גדולים. והוא שהניע את גלגלי אותם ימים".